

ARNAU D'ALFARRÀS,
UN BON ESTILISTA DEL SEGLE XV

AQUESTA petita aportació a la història de les traduccions antigues al català pretén tan sols de recopilar algunes notícies disperses sobre l'obra d'Arnau d'Alfarràs, monjo de Ripoll que entorn de la meitat del segle xv va produir una bella i acuradíssima versió vulgar de la *Regla* de sant Benet, un dels textos més llegits de tota l'edat mitjana, amb un gust i una sensibilitat lingüística que, al nostre entendre, el transformen en una de les millors plomes catalanes del seu temps.

Des dels dies dels grans estudis del pare Albareda hi ha noció de l'excel·lència de la versió de la *Regla* de sant Benet que ens ocupa, ja que les pàgs. 21-23 del seu conegut treball sobre les antigues traduccions catalanes del famós text benedictí reproduïxen integralment el pròleg del monjo anostador¹. El text divulgat per Albareda, copiat d'unes notes que, segons que se'ns conta, li volgué subministrar amicalment Jaume Massó i Torrents, no fou transcrit directament sobre el manuscrit antic i això potser explica que no sigui del tot fiable, especialment pel que fa a la puntuació. Tanmateix el pròleg d'aquell «monjo erudit», que per a Albareda era anònim, ha estat prou conegut i valorat pels historiadors de la literatura. Així Jordi Rubió i Balaguer escriu l'any 1949²: «I una altra cosa que no hauria inquietar mai cap dels traductors del rei Pere el Cerimoniós: la dificultat de traduir derivada del

(¹) Anselm M. ALBAREDA, «Textos catalans de la *Regla* de sant Benet», *Catalonia Monastica*, II, Montserrat, 1929, pàgs. 9-109.

(²) *De l'Edat Mitjana al Renaixement*, Barcelona, 1949, pàgs. 63-65. Reedició de 1979, pàg. 61. Es tracta del capítol «La dificultat de traduir. La forma i el fons».

diferent geni de les dues llengües. Francesc Alegre en parla reflexivament en la seva versió d'Ovidi. Més sorprenent és de trobar semblant preocupació en els traductors d'obres religioses medievals, com la *Regla* de sant Benet, l'any 1422, o les Constitucions benedictines, portades al català l'any 1482 per encàrrec de l'abadessa de sant Pere de les Puelles».

Efectivament Arnau d'Alfarràs es troba a un nivell de maduresa filològica semblant al de Francesc Alegre, el qual explica als pròlegs i epílegs de l'incunable de les seves *Transformacions*³ detalls notables i curiosos sobre l'art de traduir. El fet ha cridat també recentment l'atenció de Modest Prats, que posa el pròleg transcrit per Albareda com a testimoni d'una certa manera de traslladar el llati al vulgar⁴; notem que Prats s'interessa per les traduccions tècniques, és a dir no només estrictament literàries i, en posar de relleu la importància que tenen les versions vulgars de textos teològics o filosòfics per a la història de la llengua, deixa de considerar *sorprenent* que un anostrador de sant Benet es mostrés preocupat per les tècniques de traducció. Recollint ara amb satisfacció el suggeriment de Prats de deixar de banda una perspectiva literariocèntrica heretada d'altres temps, procurarem de caracteritzar l'estilista Arnau d'Alfarràs i, per començar, de lligar caps a propòsit dels manuscrits que ens han transmès la seva obra.

En realitat Cebrià Baraut ja va aclarir la qüestió els anys 1954-1955⁵ donant una acurada descripció del manuscrit de la *Regla* que es conserva a la Biblioteca Lambert Mata de l'Ajuntament de Ripoll, actualment sota la custòdia de la Generalitat de Catalunya en aquella mateixa vila. El manuscrit descrit per Baraut entre els còdex dispersos de l'antiga biblioteca montserratina porta la cota número 59, si ens atenim a un petit inventari manuscrit de l'actual Biblioteca Lambert Mata, i presenta una colla de peculiaritats que comentarem més avall; destaquem els fets que la data de MCCCCXXII és

(*) Concretament Francesc Alegre a l'epíleg contingut als fols. 262v-267 de les seves *Transformacions* (Barcelona, 1494) es defensa dels qui l'acusen d'haver tornat a fer el que ja havia intentat Francesc de Pinós «en lo temps passat» (i.e. traduir les *Metamorfosis* d'Ovidi) al·legant la deficiència qualitativa dels seus predecessors i l'exemple de sant Jeroni, Terenci i Leonardo Bruni. Notem que sant Jeroni és també l'autoritat invocada pel nostre monjo. Pel que fa a les traduccions catalanes antigues d'Ovidi tenim intenció de treballar pròximament en el problema de les dobles versions ja comentat per Rubio i Lluch, que afecta també Boeci, com fa notar Jaume Riera en aquesta revista, i Palladi. Arnau d'Alfarràs, des d'aquesta perspectiva, pertanyia senzillament a la colla dels traductors que han adquirit consciència d'ofici i malícia lingüística; que són molt pel damunt de la tècnica dels anostradors de sant Benet publicats per Albareda, com indiquem a la nota 6.

(*) Modest PRATS, «Un vocabulari català a la versió del *De Regimine Principum* de Gil de Roma», *Actes del sisè colloqui internacional de llengua i literatura catalanes*, Montserrat, 1983, pàg. 47 i nota 34.

(*) «Els manuscrits de l'antiga biblioteca de Montserrat (segles XI-XVIII)», *Analecta Montserratensia*, VIII (1954-1955), pàgs. 342 i 389.

afegida per una mà posterior i que no hi consta el nom del traductor perquè el còdex fou mutilat i perdé els darrers fulls que contenien l'*explicit*. És també Baraut qui identificà la traducció continguda al manuscrit de Ripoll amb la d'Arnau d'Alfarràs, quan comprovà que era idèntica a la del manuscrit 1420 de la Biblioteca Universitària de Barcelona descrit per F. Miquel Rossell al tercer volum del seu inventari de manuscrits d'aquest important fons barceloní⁶. El manuscrit de Barcelona porta al f. 68r un *explicit*: «Feta aquesta translació per lo monge Arnaldo de Alfarràs del monastir de Ripoll. Any MCCCCLVII». D'ara endavant anomenarem R el manuscrit de la Biblioteca Lambert Mata, que formà part de l'antiga dotació de Montserrat (el còdex en porta l'escut) i B, el de Barcelona, que no porta cap signe extern de procedència.

El pare Albareda a la pàg. 16 del seu treball citat a la nota 1 es preguntava si un traductor capaç de produir un pròleg tan madur com el que li va passar Massó havia estat bo per a aplicar amb eficàcia els seus propòsits teòrics. Ara tenim la resposta que podem formular amb unes paraules que Miquel Rossell afegí al final de la seva descripció de B, vegeu nota 6: «*Nota: Está escrito en un catalán clásico y depurado*». Per tal de donar testimoni d'això hem transcrit i puntuat novament el pròleg a partir de R anotant les poquíssimes variants de B i hi hem afegit dos fragments del proemi i del començament de la *Regla* que donaran peu als comentaris finals. Abans un aclariment sobre la datació: la mà que afegí la data de MCCCCXXII al f. 2v de R tal vegada malinterpretà el MCCCCLVII de B o d'una altra còpia del mateix text. Aquesta data més moderna és la que sembla més factible d'atribuir a la nostra versió per bé que no disposem de cap altra prova externa del fet. Considerem tan sols que l'afegit que consigna la data de R fou fet per la mateixa mà que escrigué «amen» al f. 81v després de la mutilació del text, que, en realitat, acaba amb el pròleg del capítol LXV; tanmateix unes «Adendas» en lletra gòtica pseudo-medieval sobre pergamí, segurament del

(*) FRANCISCO MIQUEL ROSSELL, *Inventario general de manuscritos de la Biblioteca Universitaria de Barcelona*, III, 1001-1500, Madrid, 1961, pàgs. 495-496. Vegeu la ressenya de Josep MASSOT i MUNTANER a *Studia Monastica*, VII (1965), pàg. 245. Massot observa que Albareda no menciona la versió del ms. 1420 i el propi MIQUEL ROSSELL en una nota sosté que si no ho va fer va ser «por haberse considerado como perdido durante mucho tiempo» el manuscrit en qüestió. No és exacte. El manuscrit que ALBAREDA considerava perdut era el de la Biblioteca Lambert Mata, d'aquest no semblava tenir-ne cap informació. És ben sabut que el pare Albareda dona notícia d'onze manuscrits antics de la *Regla* benedictina i que transcriu a doble columna el 164 del fons de Ripoll, del segle XIV, i el de la biblioteca del monestir de Santa Clara de Barcelona, del XVI. Cal afegir-hi encara la versió detectada per J. N. HILLGARTH («Another Catalan Version of the Rule of Saint Benedict», *Studia Monastica*, VII [1968], pàgs. 319-320) a la Biblioteca de la Universitat de Harvard.

segle XVII, acaben de copiar el text dels capítols LXV-LXXIII de la *Regla* a partir d'una altra versió antiga completa parenta de la de B⁷.

1r *Ací comença la regla de sant Benet abat.*

Pregat e instat que la sagrada regla de sant Benet, escrita en latí ab elegant e ornat estil, rescrivís en nostre vulgar cathalà per utilitat de aquells qui, ignorants gramàtica, són orbat de la virtuosa doctrina

5 e santa disciplina escrites, compresas e magistralment demostradas en la dita regla —no perquè no fos per altres primers e pus entenents de mi feta la translació de la dita regla en lengua cathalana, mas perquè als primers ha tant plagut aderir al estil del latí e tant seguir mot a mot lo dit latí ab lur romanç, que molt és romàs pijor de entendre als vulgars que lo latí—, e vençut per la voluntat de aquells qui-m pregunen e no gens per presumpció mia, ans solament esperant de la ajuda de Déu, sens lo qual tot quant és fet és no res, e per lo qual són fetes totas las cosas bonas, he deliberat fer la dita translació aderint més a la intenció que a las diccions de la letra, seguint l'estil

10 vulgar del dit lenguatge cathalà e seguint ab aquell tant com pux la letra segons doctrina de Tuili, la qual recita sant Jerònim, *Ad Pammachium*, / mas emperò omet elegància e ornament de paraules e alt estil, en açò desviant a la voluntat de Tuili; per què yo solament actén a fi que ma dita translació sia tan fàcil a personas laichas de

1v 15 entendre com de legir quant al enteniment literal, e sia més profitosa que bella. E per no desviar a vera intenció de la dita regla, he pres per mestre Zmaragde, la exposició del qual és pus comuna als monas-

20 tirs de monges negres que de Bernat, Beda, ne Pere Boher, ne d'altres glosadós de la dita regla; e la dita exposició de Zmaragde se lig comunament en los dits monastirs e no dels altres, per què yo, havent per aprovat aquell que los majors aproven, per doctrina de san Benet en lo vuitèn grau de humilitat, seguesch lo dit Zmaragde no desviant a la letra textual.

(⁷) R està format per 10 plec de 4 cartes de pergamí que fan 80 folis. El foli 81 és l'únic supervivent d'un darrer plec mutilat al qual hom ha cosit 6 folis més de pergamí, alguns formant plec, per a poder completar el text. Els fulls de guarda del davant porten la inscripció: «se tornà encodernà eix libre en l'any 1675, lo 4 de mars» i els del darrere: «se encodernà dit llibre a 19 de jener de 1664». Suposem que la còpia dels darrers folis és de la segona meitat del XVII; el text omet l'original llatí present al còdex antic i procura ser fidel a la letra de la vella versió com es pot comprovar collacionant-la amb B. Les variants en general són purament gràfiques (R 82r 5 *monastirs*, B *monastirs*; R 82r 19 *disensions*, B *dissensions*; R 84v 10 *tal presunció no gosan atentar*, B *tal presumpció no gosen atemptar*). De vegades també responen a omissions (R 82v 12 *si lo lloch o requer*, B *si lo lloch ho requer bo demana*). Hi ha algun error clar de R (R 82v 1 *qui sots lur señoria complau en tales pars*, B *qui sots lur senyoria complaen a las parts*; R 82v 3 *aquest per ell s'esgorde*, B *aquest perill se esguarda*). Tampoc no falta algun error comú quasi conjuntiu (R 83v 9 i B *ne expedient a lus ànimes*). L'estudi de les variants, que d'entrada semblava prometedor, de fet només ens diu que el copista del XVII de vegades tenia dificultats d'entendre la llengua antiga i se servia d'una grafia més fonètica i castellanitzant (ñ per la palatal nasal, s simple per la sibilant sorda, etc.). Heus ací els escassos detalls d'interès lingüístic: *puxen* del verb *poder* de B, esdevingut *pugen* a R (83v 6); *reta* de B, *reida* (83v 1); *de los claustrs* de B, *de las clastias* (84r 8); *puxa* del verb *poder* de B, *puga* (84v 18).

25 tirs de monges negres que de Bernat, Beda, ne Pere Boher, ne d'altres glosadós de la dita regla; e la dita exposició de Zmaragde se lig comunament en los dits monastirs e no dels altres, per què yo, havent per aprovat aquell que los majors aproven, per doctrina de san Benet en lo vuitèn grau de humilitat, seguesch lo dit Zmaragde no desviant a la letra textual.

30 Mes avant he trobat alguns dels dits arromançadors de la dita regla que en molts passos no han declarat gens lo latí ne treballat en posar la veritat del text e singularment en lo c. *omni tempore, ut post comple.*, en aquell pas hon sant Benet vol alguns libres no sien legits en la liçó qui's lig abans de completa, los quals axí descriu: *non autem Eptaticum aut regum*. Interpretants aquesta dicció *Eptaticum*, aquell del qual la còpia de la sua translació és a sant Pere de Rodas, /

2r 35 aderint al latí, per *Eptaticum* diu «Eptàtich»; e aquell del qual és la còpia a Sant Daniel de Gerona, per *Eptaticum* ha pres *Pentbateucum* e ha dit «los sinch libres de Moysés»; e aquell del qual és la còpia a sant Pere de Barcelona, per *Eptaticum* ha dit «octatge». Per què la translació del primer és sens art e sens profit; no mudant lo vocable latí en vulgar mas lexant lo treball de saber la declaració a qui-l volrà entendre, no ha fet sinó dir lo latí en so de romanç. E la translació del segon és falsa; metent un vocable per altre, volent creure o per ventura rependre sant Benet, no entenes la diferència de *Pentbateucum* a *Eptaticum*, al qual sant Gregori fa testimoni de gran eloqüència. Mas lo dit interpretador és ver que no ha entesa diferència entre los dits vocables, la qual és aquesta: *Pentbateucum* és interpretat a *pentha*, *quod est quinque*, et *teca*, *quod est reposicio*, e *Eptaticum*, *ab epta*, *quod est septem*, et *teca*, etc. Donchs *Pentbateucum* vol dir «compilació de sinch libres» e prenem-ho vulgarment per los sinch libres de Moysés; e *Eptaticum* vol dir «compilació de set libres» e entenem-ho, segons en lo dit pas scriu Pere Boher en la sua primera exposició, per ser libres, dels quals són los sinch de Moysés e lo sisè de Josué e lo setè dels Jutges. E és error de set

40 45 libres prohibits per mal interpretar reduir-los a / sinch. E la translació del tercer no és interpretar mas ofuscar, com «octatge» sia pus difícil de entendre que *Eptaticum*.

50 E las translacions segons la textura de la epístola de sant Jerònim dessús allegada deuen haver almenys dues coses. La primera, que compreguen tot lo efecte substancial de lurs originals ab veritat. La segona, que sien escrites axí estilades segons lo lenguatge per lo qual són fetes, que tots los ben sabents aquell lenguatge las puxen clarament entendre. E los dits arromançadós han assats desviat dels dits efecte e estil, segons és provat en lo dit pas e en lo c. *monacho-*

2v 55 60

32 *comple.* ne lo en aquel pas.

- 65 *rum, de IIII ge. mo.; en lo c. abbas, qualis de. esse ab., en lo in. in doctrina; en lo c. nullatenus ut non de. monachus li. ut eu. e en lo c. següent; en lo c. noviter de disci. susci. fra., e en molts altres passos és clar de veure, que seria lonch e ociós de recitar com quasi per tota la ordinació de lurs translacions sien en semblants colpas.*
- 70 *Basten las precedents rahons e la violència que per prechs e instància m'és feta per escusar a mi de metre las mans en translació que altres han feta primer de mi. Al legidor prech que de aquesta obra treball cullir lo fruyt per virtuosament a viure e que li plàcia pregar Déu per mi.*
- 75 *Incipit prologus regle sancti Benedicti abbatis. Monastir de Montserrat, l'any MCCCCXXII.*

- 3r *Obsculta, o fili, precepta magistri, et inclina aurem cordis tui, et ammonicionem pii patris libenter accipe et efficaciter comple, ut ad eum per obediencie laborem redeas, a quo per inobediencie desidiam recesseras. Ad te ergo nunc meus sermo dirigitur, quisquis abrenuncians propriis voluntatibus, Domino Christo vero regi militaturus, obediencie fortissima atque preclara arma assumis. In primis, ut quidquid agendum inchoas bonum, ab eo perfici instantissima oratione deposcas; ut, qui nos iam in filiorum dignatus est numero computare, non debeat aliquando de malis actibus nostris contristari. Ita enim ei, omni tempore, de bonis suis in nobis parendum est, ut non solum, iratus pater, suos non aliquando filios exheredet, sed nec ut metuentus dominus, irritatus malis nostris, ut nequissimos servos tradat ad penam, qui eum sequi noluerunt ad gloriam.*

Comença lo probemi de la Regla de sent Benet en romanç.

- 3r *Fill, escolta los manaments del mestre, inclina lo teu cor, e pren ab gran voluntat las amonestacions del piados pare, e complex aquellas ab degut effecte, per tal que ab treball de obediència torns a / Déu, del qual per crim de inobediència eras lunyat. Donchs, la present ordinació és dreçada a tu qui, renunciant a las pròpias voluntats e havent com a cavaller voluntat de seguir Jesucrist, vertader rey, prens armas de obediència forts e seguras. E primerament en totes cosas que volràs comensar de bé, demana a Déu soplicant ab importuna oració que per gràcia sua las puxes acabar perfetament; car, pus a la sua clemència ha plagut acceptar-nos per fills, no li devem jamay desplaure per malas obras nostras. Ans axí devem tostamps aderir a Déu e tant adonar-nos a las suas obras, que per indignació ell, qui és pare, no deseret sos fills, ne com a temedor senyor man punir en perpetuals penas los servidós de tan estrema negligència, aquels qui no-l hauran volgut seguir en paradís.*

- 7v *Incipiunt capitula regle. Capitulum primum de generibus monachorum.*

Monachorum quatuor esse genera manifestum est. Primum cenobitarum, hoc est monastiale, militans sub regula vel abbate. Deinde secundum genus est anachoritarum, id est heremitarum, horum qui, non conversionis fervore novicio, sed monasterii probatione diuturna qui didicerunt contra diabolum multorum solacio iam docti pugnare et bene instructi fraterna ex acie ad singularem pugnam heremi securi iam sine consolacione alterius sola manu vel brachio contra vicia carnis vel cogitationum Deo auxiliante sufficiunt pugnare.

- 10 *Tertium vero monachorum deterrimum genus est sarabaytarum qui nulla regula apro / bati experientia magistri sicut aurum in fornace, sed in plumbi natura molliti, adhuc operibus servantes saeculo fidem mentiri Deo per tonsuram noscuntur. Qui bini aut terni aut certe singuli sine pastore non dominicis sed suis inclusi ovilibus pro lege eis est desideriorum voluptas cum quidquid putaverint vel elegerint hoc dicunt sanctum et quod noluerint, hoc putant non licere.*

- 15 *Quantum vero genus monachorum est quod nominatur girovagum, qui tota vita sua per diversas provincias ternis aut quaternis diebus per diversorum cellas hospitantur. Semper vagi et numquam stabiles et propriis voluntatibus et gule illecebris servientes et per omnia deteriores sarabaitis. De quorum omnium miserrima conversatione melius est silere quam loqui. His ergo omissis, ad cenobitarum fortissimum genus disponendum, adiuvante Domino, veniamus.*

Comença lo primer capitol de la regla de sant Benet en romanç e primerament de quatre maneras de monges.

- 8v 5 *Certa cosa és que són monges en quatre differències e són dits los primers cenobitas, so és habitants en monastir faents vida sots regla o sots abat. E los altres són dits / anachoritas, so és hermitans, aquells, emperò, qui no enprenen tal vida hermitana en fervor de lur novella conversió, mas elegexen-la après longament se són privats en lo monastir, hon adoctrinats de molts, han après de pugnar contra lo diable, e ben instruïts per esperiència de lurs frares a defendre's de las inpugnacions de la vida solitària, basten ab sola força de lurs braços en esperança de la ajuda de Déu al treball de repèllir los vicis de la carn e las malas cogitacions.*

- 10 *Los tercercs, dels quals lur vida és reprovada, són nomenats sarabaïtas, qui vol dir menyspresants los eximplis e ordinacions dels majors, los quals en neguna regla no són provats per esperiència de mestre, axí com se prova l'or en forn, mas, amollits en natura de plom, servants encara fe per lurs obras a la vida mundana, menten a Déu per la corona. E aquests habiten de dos en dos o de tres en tres, o sols e sens pastor, no gens enclosos en la guarda de nostre Senyor mas en*

- 20 lurs dampnats ovilis. E han per ley lo apetit de lurs desigs car so que pensen e han per bo los par santa cosa, e ço que no ls agrada creen que no sia lícit.
- 9r 25 Són dits los quarts vagabunts per tal com tota lur vida van per / diversas provincias prenants posada de tres o quatre jorns en diversas cellas, tostamps movibles sens haver alguna estabilitat, servints a lurs propis delits e a las inclinacions de lur gola, en totas cosas pijors que ls sarabahitas.
- 30 De la miserabla vida dels quals sarabahitas e vagabunts és millor callar que parlar. Mas, lexats aquests, disponam ab la ajuda de Déu dels cenobitans primers e de pus segura vida.

La qualitat de la còpia tant a R com a B és excellent, fet que està en plena consonància amb l'elegància de la factura dels còdexs, de format divers però igualment ben miniats i relligats⁸. Les oscil·lacions de la grafia *a/e* de la vocal neutra apareixen, per exemple, només pràcticament en els plurals femenins, els obllits de consonants mudes són escassos (*glosadós*, 24; *aromanchadors*, 29), el verb *haver* apareix grafiat amb regularitat amb l'*h* etimològica. D'altra banda la complexa sintaxi de certes frases es pot llegir sense cap titubeig. En aquest sentit l'esforç de construir un català de sintaxi boccaccesca és patent a les línies 1-21; notem que el verb principal, que es troba a la línia 13 (*he deliberat*) sosté amb perfecta arquitectura el llarg període. Més endavant hi ha un retrocés paratàctic (línies 49-57 sobretot) que després desemboca en uns períodes complexos però breus. Tanmateix cal observar que Arnau d'Alfarràs, tot i la seva defensa del vulgar, deixa en llatí el fragment tècnic de les línies 47-49 i que, tot i la seva exigència d'un vulgar lliure de servilismes llatins, construeix tres vegades el verb *desviar* amb la preposició *a* (19, 21, 27-28) i només una amb *de* (63)⁹.

Aquestes particularitats, però, no aconsegueixen de deslluir la prosa del nostre monjo, especialment des de la perspectiva de la traducció. R copia

(⁸) Les miniatures de B són escasses però espectaculars (el f. 1r porta orla amb decoració floral, el 4r una gran inicial amb sant Benet i santa Escolàstica sobre fons d'or i el 7v una altra amb quatre escenes que representen les quatre menes de monjos que esmenta la *Regla* al capítol I). Les miniatures de R són més petites que les de B i es troben en capitalls distribuïdes tot al llarg del text (fols. 1r, 3r, 7v, 8r, 13r, 17r, 21r, 31r, 39r, 50r, 59r, 70r, 71v, 77v). Només les primeres, però, presenten escenes de tema benedictí. Al f. 1r, a més, hi ha el blasó de Montserrat amb la serra sobre el turó pintat dintre d'un rombe inscrit en el marc d'un escut que presenta els pals d'Aragó, una creu de gules sobre or, un drac verd sobre blanc i unes decoracions no identificades.

(⁹) Pel que fa a les variants de B respecte de R, heus ací la llista completa. F. 1r 1 (omès). 13 *fetas*, 19 *attén*. F. 1v 27 *desinant*. 32 comple ne lo en aquell pas. F. 2r 41 *lexant* (afegit al marge). 48 *theca*. 49 *theca*. F. 2v 61 *escritas, estiladas*. 62 *fetas*. 76 (omet). F. 3r 1 *de sant Benet*. F. 3v 15 *necligència*. F. 8r 1 Comença lo text de. 3 *diferèncias*. 13 *sarabahitas*. 20-21 *lley, ço que pensen*. 30 *cenobitas*.

davant de cada capítol de la *Regla* en vulgar el text llatí corresponent i això ens permet de seguir les incidències del trasllat sense el problema de la identificació de l'original (circumstància ben excepcional en les traduccions medievals). Si llegim, en efecte, el proemi de sant Benet que hem transcrit veurem que els criteris anunciats al pròleg a propòsit del respecte del geni de la llengua¹⁰ són aplicats amb cura i sistematicitat. Així, per exemple, a la línia 2 el traductor elimina la metàfora de les «orelles del cor» del sant per a fer un text més natural en vulgar; per això mateix a la línia 4 introdueix el mot *Déu*, que l'original evita amb un joc de pronoms que en català seria artificial. Cal observar com reconstrueix l'orde romànic de la frase que comença a la línia 8 posant el verb al seu lloc i com a la 14 elimina un participi concertat del llatí de sentit redundant (*irritatus malis nostris*). A part d'això també usa la paraula *ordinacions* per a designar la *Regla* amb gran encert lèxic (llatí *sermo*) i tradueix amb molta solta la idea paulina del monjo que es posa al servei de Déu amb armes d'obediència, parlant de Crist-rei i del monjo-cavaller (concepte aquest darrer que, naturalment, manca en el text original).

Pel que fa al primer capítol, transcrit més amunt, l'actitud del traductor és clarament d'organitzar la frase catalana de forma diferent de la llatina per tal de marcar les distàncies. Així la frase de la línia 3 presenta els elements capgirats en les dues versions i a la 7 trobem la introducció d'un verb prin-

(¹⁰) La seguretat amb què el nostre traductor fulmina els autors de les versions de sant Pere de Rodas, sant Daniel de Girona i san Pere de Barcelona és digna d'una visió madura de la tasca de traduir, tot i que l'exemplificació dels errors, basada en la interpretació d'un nom propi (*Eptaticum* al capítol XLII de la *Regla*) no constitueix, com ja va observar Albareda, una argumentació concloent; ja que els traductors podien servir-se d'exemplars llatins corruptes en aquest punt. En qualsevol cas la condemna és irrevocable com es pot veure per una mena d'intent de recensió de passos confusos que hi ha més endavant (capítols I, II, LIV, LV, LVIII, indicats pel títol o per les primeres paraules del text abreujades). Arnau d'Alfarràs, d'altra banda, sembla tenir idees pròpies en matèria filològica pel dessota de les aparençes. A la línia 25 ens diu, en efecte, que segueix la glossa d'Esmaragde (*Expositio Regulae s. Benedicti*, escrita el 1320 i editada el 1959 per Hafner a Münster) i no la de Bernat, Beda o Pere Boher (*In Regulam s. Benedicti commentarium*, segona meitat del segle XIV, publicat per Alodi el 1908 a Subiaco). En canvi quan ha d'aclarir un concepte exegetic a la línia 52 usa tranquil·lament aquest darrer i no s'està de dir-ho. La seva doctrina jeroniana de la traducció el du a buscar la màxima exactitud de concepte i la major fidelitat a l'esperit de la llengua catalana evitant, contra Ciceró i amb el sant, «elegància e ornament de paraules e alt estil» (17). La fórmula és perfecta vista amb ulls moderns. Hi ha dues de les epístoles *Ad Pammachium* on es parla de problemes de traducció, la XLIX PL, XXVIII, cols. 511-512 i la LVII (*ibid.*, cols. 568-579). Sant Jeroni insisteix en la necessitat d'entendre el sentit dels originals i no la superfície de les paraules amb què són escrits, d'interpretar la substància dels textos i de defugir els oripells que «pro Christo in Cicerone contemnis» (col. 512). Per a més informació sobre la *Regla*, vegeu ALBAREDA, *Bibliografia de la Regla benedictina*, Montserrat, 1933, obra de la qual se n'està preparant una reedició segons que es llegeix a *San Benedetto. La Regola*, a cura di Anselmo LENTINI, Montecassino, 1980°. Vegeu també *San Benito, su vida, su obra y su regla*, Madrid, 1954, «Biblioteca de Autores Cristianos, 115». I també E. FRANCESCHINI, «La questione della Regola di S. Benedetto», *Aevum*, XXX (1956), pàgs. 213-258.

cipal (*elegexen-la*) que reorganitza el període llatí i li dóna perfecta coherència en sintaxi romànica. L'*beremus* de la línia 7 del llatí esdevé en la 10 del català *vida solitària* amb l'habitual encert lèxic. També cal notar la reducció de la parella *sola manu vel brachio* (9) a *lurs braços* (10). Es diria que Arnau d'Alfarràs és partidari d'una certa superació estètica del literalisme que el porta més enllà dels mètodes dels traductors moderns. N'hi ha prou amb comparar la seva versió del text de sant Benet amb les dels nostres dies¹¹ per a veure com modernament tenim una idea més estricta de la fidelitat, que dóna lloc a traduccions perfectament precises i exactes però mancades del discret toc d'actualitat adaptativa dels bons anostradors medievals.

Considerant, doncs, que la versió d'Arnau d'Alfarràs té aquesta singular virtut literària que hem assenyalat, seria prou interessant de tornar-la a posar en circulació per a usos savis i erudits.

DIGNA VALLVÉ

(¹¹) De les tres edicions de la *Regla* benedictina del nostre segle publicades a Montserrat (1920, 1966 i 1981) citarem la darrera que va ser impresa en ocasió del 15è centenari del naixement del sant i porta una relectura de l'abat Cassià M. JUST. Vegeu la major adherència a l'original dels traductors moderns: «Escolta, fill, les prescripcions del mestre, para-hi l'orella del cor, i acull de bon grat l'exhortació del pare amorós i posa-la en pràctica, a fi que pel treball de l'obediència retornis a Aquell de qui t'havies apartat amb la desídia de la desobediència. A tu, doncs, s'adreça ara la meua paraula, siguis qui siguis, que, renunciant als teus propis volers, per militar per al Senyor, Crist, el rei veritable, prens les fortíssimes i esplèndides armes de l'obediència» (pàg. 9).